

Szalai Piroska

Nők és a munka alapú társadalom, a családok életkörülményei, valamint a gyermekvállalás

Helyzetkép a GYED extra tizedik évfordulója kapcsán

Women and the Work-Based Society, Living Conditions of Families and Having Children

A Snapshot for the Tenth Anniversary of GYED Extra

Összefoglalás

Magyarországon az utóbbi évtizedben a tagállamok közül egyik legnagyobb mértékben nőtt a foglalkoztatás mind a nők, mind a férfiak esetében, csökkent a szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatával élők aránya, s ezen belül a gyermeket nevelő háztartások kockázati többlete is megszűnt, valamint egyik legnagyobb mértékben nőtt a teljes termékenységi arány. Hazánk és a környező országok kiváló példák arra, hogy a női foglalkoztatás bővülésével egyidőben nő a termékenység, ami az unió többi országában éppen ellentétesen történik. Továbbá a magyar példák is igazolják, hogy a születésszám már azelőtt reagál a családok anyagi helyzetét befolyásoló hírekre, mielőtt a változások bekövetkeznének, azaz prociklikus változónak tekinthető a termékenység. A vizsgálatokat az EU jelenlegi 27 tagállama Eurostat adatbázisaiban hozzáférhető aggregált adatainak felhasználásával végeztük el.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: I32, J13, J16, J21

Kulcsszavak: nők, foglalkoztatás, életkörülmények, szegénység, termékenység, AROPE, LFS

SZALAI PIROSKA, munkaerőpiaci szakértő, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Gazdaság és Versenyképesség Kutatóintézetének munkatársa. Korábban a nők munkaerőpiaci helyzetének javításáért felelős miniszteri biztos, a GYED extra ötletgazdája volt (szalai.piroska@uni-nke.hu).

Summary

For last decade, Hungary has seen one of the highest increases in employment among EU Member States, for both women and men. Hungary has also reduced the proportion of people at risk of poverty or social exclusion, including the risk surplus of households with children, and it also had one of the largest increases in total fertility rates. Hungary and its neighbouring countries are excellent examples of how fertility increases in parallel with female employment growth, which is the opposite of what happens in other EU countries. Moreover, Hungarian examples also show that fertility reacts to news affecting the economic situation of families even before changes occur, i.e., fertility can be considered a pro-cyclical variable. The study was carried out using aggregate data available in Eurostat databases for the current 27 EU Member States.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: I32, J13, J16, J21

Keywords: women, employment, living conditions, poverty, fertility, AROPE, LFS

*„Egyetlen társadalom számára sincs hasznosabb befektetés, mint csecsemőkbe tejet adagolni” (Churchill)
„A gyermekvállalás olyan, mint egy kockázatos projektbe való befektetés. A születés elhalasztása olyan, mint egy soha vissza nem térő befektetési lehetőség elhalasztása.”
De la Croix, David - Pommeret, Aude. (2018)*

BEVEZETÉS

Tíz évvel ezelőtt éppen anyák napja környékén jelentették be, hogy 2014 január 1-től bevezetik a GYED extrát, amely intézkedéscsomag egyrészt a gyermekvállalás ösztönzését, másrészt a kisgyermekes szülők munkaerőpiaci kockázatainak csökkentését, lehetőségeik javítását célozta meg. A csomag legnépszerűbb része a GYED és a GYES melletti munkavégzés tilalmának feloldása volt, közel négyszázezer család élt már a lehetőséggel, ami akár 1,2-1,5 millió honfitársunkat is érintheti. A GYED extra bevezetésének évében 2014-ben az Eurostat szerint 3757-tel (a KSH kicsit más mérése szerint 2821-gyel) több gyermek született hazánkban, mint a megelőző évben. A KSH adatai szerint ez volt az ezredforduló óta a 3. legnagyobb születésszám növekedés hazánkban, a bejelentést követően kilenc hónappal emelkedni kezdett a születésszám. Az ezredforduló óta a legnagyobb növekedést 2020-ban tapasztalhattuk, ekkor a családvédelmi akció 2019 februári bejelentése után kilenc hónappal indult a javulás. A második legnagyobb pedig 2000-ben a GYED visszavezetésének évében történt. A GYED extra az egyik legelső női foglalkoztatást és a termékenységet egyszerre támogató intézkedés volt, a magyar családtámogatási rendszer valódi innovációja, máig unikális Európában. Egy évtized alatt bizonyította eredményességét.

Európában évtizedek óta nem születik annyi gyermek, amennyi a népesség reprodukciójához szükséges lenne, azaz nem éri el a kettőt a teljes termékenységi ráta. A mindennapjainkban sokszor halljuk, hogy a népességszökkenés és a népesség elöregedésére fenntarthatat-

lanná teszi a nyugdíjrendszert. A demográfiai szakemberek nem szoktak ennél pontosabban fogalmazni, pedig az elmúlt évtized magyar példája is mutatja, hogy ha a foglalkoztatottak létszáma jelentősen nő, akkor az előregedő népesség mellett sem omlik össze a nyugdíjrendszer. Ehhez azonban az kell, hogy valóban a foglalkoztatás magas szinten tartása legyen az első számú célindikátor, azaz a munka alapú társadalom létrehozása és fenntartása érdekében egyetértés legyen a társadalomban és a döntéshozók, a politikai aktorok körében is.

A demográfusok axiómaként kezelik, hogy a női foglalkoztatás és a termékenység között negatív korreláció van, azaz ahol sok nő dolgozik, ott alacsony a születések száma. A vizsgálat során a legfrissebb Európai Unió adatokkal empirikusan bizonyítottuk, hogy ez a keleti blokk országaira nem igaz, aminek fő oka az, hogy a kommunista rendszerekben a nők kötelező alkalmazotti foglalkoztatását közvetlenül a második világháborút követően bevezették. Nálunk a kétkeresős családmodell közel 75 éve általánossá vált, ami a családok attitűdjét is megváltoztatta. A környező országokban tehát növekvő foglalkoztatás esetén javulnak az életkörülmények, biztonságosabb az anyagi helyzet és a jövőbeli anyagi kilátások is pozitívabban, ami aztán növekvő termékenységet eredményez. A nyugat-európai országokban sokkal később álltak a nők nagy létszámú munkába, s magas a részmunkaidőben dolgozók aránya is, ami azt bizonyítja, hogy a kétkeresős családmodell nincs olyan mértékben elterjedve, mint a keleti blokk országokban. Ott tényleg akkor születik több gyermek, ha a nők otthon tudnak maradni. Ezzel egy létező és jelentős paradoxon mutatható ki az unión belül, mindkét modell egyidőben érvényes, ami az eltérő történelmünkre vezethető vissza (Szalai, 2023).

A termékenységet a közelmúltban egyes szerzők már „vezető prociklikus mutatónak” titulálták (Buckles et al., 2021), mivel kimutatható, hogy a termékenység még azelőtt reagál a gazdasági változásokra mielőtt a jövedelem és a foglalkoztatás változása bekövetkezne. Az utóbbi évtized magyar gyakorlatából számos példával igazolhatjuk ezt.

SZAKIRODALMI ÖSSZEFOGLALÓ

A szakirodalomban sokan és régóta foglalkoznak a termékenység és a nők munkaerőpiaci részvétele közti összefüggés vizsgálatával, köztük pl. Cain és Dooley (1976), Fleisher és Rhodes (1976), Moffit (1984), Hotz és Miller (1988), Mahdavi (1990), Cigno (1991), Kalwij (2000), Papapetrou (2004), Herbst és Barnow (2008).

Bettio és Villa (1998) negatív kapcsolatot mutatott ki a termékenység és a munkanélküliség között Olaszországban, mivel a munkaerőpiacon maradás érdekében a nők lemondanak a gyermekvállalásról. Hasonlót állapított meg Adsera (2011) 13 európai ország (a keleti blokkbeli országokat nem vizsgálta) 1980-as és 1990-es évekbeli adatait vizsgálva. Szerinte a magas és tartós munkanélküliség a gyermekvállalás késleltetésével, így alacsonyabb születésszámmal jár. A második gyermek vállalása valószínűbb, ha elérhetők a részmunkaidős lehetőségek, de az ideiglenes és határozott idejű szerződéses nők kevésbé vállalnak második gyermeket. Huttunen és Kellokumpu (2017) azokat a párokat vizsgálva, ahol az egyiknek megszűnt a munkahelye. Azt találta, hogy a nők munkahelyének elvesztése (elsősorban a magasán képzeteknél) csökkenti a termékenységet, míg a férfiak munkahelyének elvesztése nincs hatással a termékenységre annak ellenére, hogy esetükben jobban csökkent a család jövedelme. Ez azt jelzi, hogy nem a

jövedelemkiesés befolyásolja a termékenységet. Khattak (2019) is azt állapította meg, hogy a termékenységi ráta negatív kapcsolatban van a munkanélküliséggel. Szerinte a magas munkanélküliségi ráta növeli a foglalkoztatási bizonytalanságot, így csökken a termékenységi ráta.

Ellis (1993) úgy találta, hogy a magasabb végzettségű nőknek a gyermekvállalás miatt csökken a jövedelmük, így a nők iskolai végzettségének emelkedése és a női foglalkoztatás növekedése csökkenti a termékenységet. Hondroyiannis (2010) az Európai Unió 27 országát vizsgálta 1960-2005 közti időszakban, s megállapította, hogy a magas női munkaerőpiaci részvétel és a magas reálbér csökkenti a termékenységet. Szerinte a felelős szülők akkor döntenek a gyermekvállalás mellett, ha nemcsak a jelenben, hanem a jövőben is el tudják tartani őket. Így kijelenti, hogy a termékenységet a jelen jövedelmi helyzet és a jövőbeli családi jövedelemmel kapcsolatos várakozások befolyásolják.

A bizonytalanság és a termékenység kapcsolatát számos írás elemzi. Hanappi és társai (2017) valamint Wilde és társai (2020) szerint is a nagyobb bizonytalanság alacsonyabb termékenységgel jár együtt. Chabe-Ferret és Gobbi (2018) XX. századi adatok (a nagy gazdasági válság és a II. világháborút követő baby boom) vizsgálatával bizonyítja, hogy a gazdasági bizonytalanság nagy és erőteljes negatív hatással van a teljes termékenységre. Buh (2023) széleskörű áttekintést ad a foglalkoztatási bizonytalanság különféle értelmezési és a termékenység összefüggéseire.

A gazdaság jövőjével kapcsolatos bizonytalanság növekedését érzékelő háztartások „fogyasztói bizalmuk” csökkenését tapasztalják, és a termékenységet a recesszió vagy a gazdasági fellendülés időszakára halasztják. Az elővigyázatossági indíttatáshoz kapcsolódó elméletet Ransjan (1999) és Sommer (2016) kiterjesztette a termékenységi választásra.

De la Croix és Pommeret (2018) feltárta, hogy nehéz egyértelmű negatív összefüggést megállapítani a jövedelmek bizonytalansága és a termékenység között. Egyrészt a gyermekvállalási döntés többféle munkaerőpiaci bizonytalanságot is okozhat, másrészt az ok-okozati összefüggés két irányú is lehet, azaz a gyermekvállalás okozhat munkaerőpiaci bizonytalanságot és a munkaerőpiaci bizonytalanság exogén változása halaszthatja a gyermekvállalást.

Buckles és szerzőtársai (2021) úgy találják, hogy a termékenység több negyedével a recesszió kezdete előtt csökken, ami azt jelzi, hogy a termékenység vezető prociklikus változó. Azt is tapasztalják, hogy a csökkenés háttérben nem az abortuszok vagy a magzati halálozások állnak, hanem sokkal inkább a fogantatások visszaesése. Az esetleges visszaesésekkel összefüggő fogyasztási veszteségtől való félelem bizonytalanságot szül, és csökkenti a gyermekvállalási kedvet. Hasonlóképpen, a gazdasági növekedéssel kapcsolatos optimizmus csökkentheti a bizonytalanságot és növelheti a termékenységet. Ennek a kapcsolatnak az egyik magyarázata, hogy a háztartások a gazdasági bizonytalanságot a hírekből, a tőzsdéről és más forrásokból érzékelik.

Gozgor és szerzőtársai (2021) azt állapították meg, hogy a gazdasági bizonytalanság csökkenti a termékenységi rátát. A gazdasági bizonytalanságot az IMF által létrehozott, a jövedelmek és a bérek bizonytalanságához kapcsolódó World Uncertainty Index (WUI) (Ahir et al., 2018) felhasználásával vizsgálta 126 ország 1996 és 2017 közötti időszakára. A hasonló fejlettségi szinten levő OECD országokra megállapította, hogy a termékenység rövid távú változásai kevésbé az országok közötti különbségek miatt következnek be, inkább az egyes országokban a gazdasági konjunktúra ciklus változásai miatt. Szerinte a bizonytalanság változása olyan tényező lehet, amely megmagyarázza, hogy a termékenység miért prociklikus.

A VIZSGÁLT FORRÁS, TARTALMA, FOGALMAK

Az Forrás az Eurostat következő kötelező felméréseinek aggregált adattáblái:

1. Labour Force Survey (LFS)
2. EU Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC)
3. Structure of Earnings Survey (SES)

Aktivitási csoportok: népesség = aktív + inaktív; aktív = foglalkoztatott + munkanélküli

- Gazdaságilag aktív (röviden aktív, active): azok, akik megjelennek a munkaerőpiacon, azaz foglalkoztatottak vagy munkanélküliek.
- Gazdaságilag nem aktívak (röviden inaktív, inactive) azok, akik nem sorolhatók sem a foglalkoztatottak, sem a munkanélküliek csoportjába. Ide tartoznak többek között a nem dolgozó tanulók, nyugdíjasok, a háztartásbeliek, az időnymunkások az időnyen kívül (három hónapot meghaladó távollét esetén), ha nem kerestek munkát.
- Foglalkoztatott (employed person), aki a megkérdezést (LFS) megelőző héten (az ún. vonatkozási héten) legalább 1 órányi, jövedelmet biztosító munkát végzett, vagy rendelkezett munkával, de abban átmenetileg (pl. betegség, szabadság, ideértve a szülési szabadságot is) nem dolgozott. 2021. január 1-jétől a gyed, gyes mellett dolgozókon túl azok a – korábban inaktívnek vagy munkanélkülinek számító – személyek is foglalkoztatottnak minősülnek, akik a gyermekgondozási ellátás igénybevétele előtt dolgoztak utoljára, a távollét idején pénzbeli juttatásban részesülnek, és az ellátás igénybevétele követően visszatérhetnek korábbi munkahelyükre, azaz a munkájuktól gyermekgondozási ellátás igénybevétele miatt tartósan távol lévők. A módszertani változás eredményeként a nők foglalkoztatási mutatói jelentős mértékben módosultak hazánkban, míg az unió legtöbb országában nem érzékelhető változás.
- Munkanélküli (unemployed person) az, aki a vonatkozási héten nem dolgozott, és nincs is olyan munkája, amelytől csak átmenetileg, vagy – gyermekgondozási ellátás igénybevétele esetén – tartósan volt távol, a kikérdezést megelőző négy hét folyamán aktívan keresett munkát, és két héten belül munkába tudna állni, ha találna megfelelő állást. Az a foglalkoztatottnak nem minősülő személy, aki már talált munkát, amelyben 90 napon belül dolgozni kezd, csak abban az esetben számít munkanélkülinek, ha – adott esetben – két héten belül munkába tudna állni.

Leggyakoribb munkaerőpiaci mutatók

- Foglalkoztatási ráta: a foglalkoztatottak korcsoport népességéhez viszonyított aránya.
- Munkanélküliségi ráta: a munkanélküliek gazdaságilag aktívakhoz viszonyított aránya.
- Inaktívak aránya a népességben: a gazdaságilag nem aktívaknak a korcsoport népességéhez viszonyított aránya.

Foglalkoztatási státusz (foglalkoztatott: alkalmazott és önfoglalkoztató)

Alkalmazott (employee), azaz alkalmazásban állónak tekintendő az a munkavállaló, aki a munkáltatóval munkavégzésre irányuló jogviszonyban áll, s munkaszerződése, munkavégzésre irányuló megállapodása alapján havi átlagban, munkadíj ellenében legalább 60 munkóra teljesítésére kötelezett/kötelezhető.

- Önfoglalkoztató (self-employed person): egyszerűsítve azok az foglalkoztatottak, akik nem alkalmazottak, szűkebben értelmezve pedig az egyéni vállalkozók, társas vállalkozások tagjai és a szövetkezeti tagok összessége. Ebben az esetben a segítő családtagokat nem számoljuk bele az önfoglalkoztatók közé. A vizsgálatban az előbbi, a kiterjesztett fogalmat használjuk. Az önfoglalkoztatók dolgozhatnak alkalmazottal (self-employed person with employees) és alkalmazott nélkül egyénileg (self-employed person without employee – one-account worker).

Végzettségi szintek

Az Eurostat a legtöbb felmérésben (Survey) három végzettségi szintet különböztet meg:

- alap- (ISCED 0-2),
- közép- (ISCED 3-4),
- felsőfokú (ISCED 5-8) végzettséget

Rész- vagy teljes munkaidős foglalkoztatott

- Rész munkaidőben foglalkoztatottak, akik a munkáltatónál érvényes munkarend szerint, a teljes munkaidőnél rövidebb munkaidőben dolgoznak. A gyakorlatban sokszor használjuk azt az egyszerűsítést, hogy rész munkaidősnek tekintjük azt a foglalkoztatottat, aki heti 36 óránál kevesebb munkaidőben dolgozik.
- Teljes munkaidős foglalkoztatott a gyakorlatban többnyire az, akinek a heti meghatározott munkaideje legalább 36 órát eléri. A különböző adatszolgáltatásokban, ha eltérő utasítás nincs, tényleges létszámot kell jelenteni, vagyis minden nem teljes munkaidős is egy-egy egész főnek tekintendő.

A munkavégzés speciális helye – home office

Egyes munkakörökben foglalkoztatottaknak lehetőséget biztosíthat a munkáltató arra, hogy néha (sometimes) vagy általában (usually) otthonról is dolgozhasson. Ha erre nincs lehetősége, akkor soha (never) nem dolgozhat otthonról. E három kategóriát használjuk a vizsgálatban is.

Potenciális munkaerő-tartalék

A potenciális munkaerő-tartalékot a következő csoportok alkotják:

- munkanélküliek,

- alulfoglalkoztatottak (akik rész munkaidőben dolgoznak ugyan, de szeretnének magasabb óraszámban munkát vállalni),
- dolgozni szándékozó, de munkát aktívan nem kereső inaktívak,
- dolgozni kívánó inaktívak, akik keresnek ugyan munkát, ám valamilyen okból nem tudnának két héten belül kezdeni.

Túlképzettségi arány

A túlképzettségi rátát a felsőfokú végzettséggel rendelkező foglalkoztatottakra számítják ki (ISCED 5–8. szint). Az arány azt mutatja, hogy ezeknek az embereknek mekkora hányada dolgozik alacsony vagy közepes képzettséget igénylő munkakörben (nemzetközi szabványos foglalkozási osztályozás (ISCO) főcsoportok 4-9).

High-tech szféra

Az Eurostat a high-tech szférához (High-technology sectors = high-technology manufacturing + knowledge-intensive high-technology services) (HTC) tartozónak a csúcstechnológiai ipart (C_HTC) és a tudásintenzív szolgáltatásokat (KIS) együtt tekinti. A pontos NACE alágazatok mindkét területre meghatározottak. Általánosságban egy alágazat akkor minősül tudásintenzívnek, ha a felsőfokú végzettséggel rendelkező személyek (ISCED 5-8. szint) a teljes foglalkoztatottak több mint 33%-át képviselik az adott területen.

Bérek, keresetek, jövedelmek

Az alaphér (bér) általában a munkaszerződésben meghatározott alapösszeg. A magyar munkaerőpiacon a legtöbb munkakörben a munkakörhöz, illetve a teljesítményhez is kapcsolódnak pótlékok, amik emelik a keresetet, valamint sok helyen év végén vagy máskor is szoktak egyéb nem rendszeres keresetet emelő juttatásokat adni. A kereset az alaphért és az egyéb rendszeres és nem rendszeres juttatásokat is magában foglalja.

A háztartás éves összes jövedelmének számításakor a foglalkoztatott háztartástagok munkaviszonyból származó teljes keresetét (munkabér, rendszeres és nem rendszeres kereseti elemek: pótlékok, jutalmak stb.), illetve vállalkozásból származó jövedelmeket, valamint a társadalmi jövedelmeket (családdal kapcsolatos, öregségi, munkanélküli és egyéb ellátásokat) továbbá az egyéb jövedelmeket is beszámítják, s osztják a háztartásban élők számával. Így az egy főre jutó jövedelem mindig kisebb, mint az egy főre jutó kereset, s e kettő nem összekeverendő.

Szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatával élők aránya

Az AROPE (At Risk of Poverty or Social Exclusion) indikátorral mérve a szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitettnek tekintjük azokat, akik az alábbi három dimenzió közül legalább egyben érintettek:

- Relatív jövedelmi szegénység, azaz olyan háztartásban élnek, ahol a nettó jövedelem nem éri el a mediánjövedelem 60%-át (azaz a szegénységi küszöböt).
- Nagyon alacsony munkaintenzitású, azaz olyan háztartásban élnek, ahol a 18–64 éves (2020-ig 18-59 éves) háztartástagok a lehetséges munkaidő kevesebb, mint 20%-át töltötték munkával.
- Súlyos anyagi és szociális nélkülözésben (deprivációval) élnek, azaz olyan személyek, akik a következő 13 tétel közül legalább 7-ben anyagi okból hiányt szenvednek:
 1. Évi egyhetes üdülés hiánya
 2. Váratlan kiadások fedezetének hiánya
 3. Kétnaponta húsféltfogyasztás hiánya
 4. Anyagi okból nincs személygépkocsija
 5. Lakással kapcsolatos fizetési hátraléka van
 6. A lakás megfelelő fűtésének hiánya
 7. Nem engedheti meg magának, hogy az elhasználódott bútorokat lecserélje
 8. Nem engedheti meg magának, hogy rendszeresen részt vegyen szabadidős tevékenységben
 9. Nem engedheti meg magának, hogy elhasználódott ruhái helyett újat vegyen
 10. Nem tud hetente egy kisebb összeget magára költeni
 11. Nem tud havonta egyszer találkozni a barátaival, családdal egy itatra, étkezésre
 12. Nem rendelkezik otthon saját interneteléréssel
 13. Nem rendelkezik két pár cipővel, amiből az egyik minden évszakban hordható

(A depriváció mérésében 2020-tól változás történt, a 7-13 tételeket ekkor vezették be a mérésbe, korábban telefon, mosógép és színes televízió hiányát vizsgálták, akkor 9 tételből 4-ben érintettek tekintették súlyosan nélkülözőnek.)

Teljes termékenységi ráta

A termékenységi ráta azt fejezi ki, hogy az adott év kor szerinti születési gyakorisága mellett egy nő élete folyamán hány gyermeknek adna életet. A mutatót a 15-49 éves korcsoportra szokták számolni.

A magyar családtámogatási rendszer legfőbb elemei

- pénzbeli juttatások: CSED, GYED, GYES, családi pótlék, anyasági támogatás stb. A GYED a szülés előtt foglalkoztatott anyáknak jár a gyermek fél éves korától két éves koráig, az átlagkereset 70%-a, de maximum a minimálbér 140%-a. A CSED az átlagkereset 100%-a, s nincs maximum korlátja, a gyermek születésétől a fél éves koráig jár. A GYES nem kötődik a szülés előtti munkaviszonyhoz. Családi pótlék alapesetben a gyermek 18 éves koráig jár, s szintén nem kötődik munkaviszonyhoz. Anyasági támogatás a szülés után jár az anyáknak.
- adókedvezmények: például a családi SZJA kedvezmény, amely minden gyermek után jár, illetve a négy vagy több gyermekes anyák teljes adókedvezménye, továbbá a 30 évesnél fiatalabb anyák átlagkeresetig szóló adómentessége stb. A 2021 évi adóbevalláskor

- (2022 év elején) a gyermekes családok visszakapták az átlagkereset mértékéig az SZJA-t.
- támogatott hitelek: A legnépszerűbb a babaváró kölcsön, ami 10 millió forint maximális összegű szabad felhasználású támogatott kamatozású kölcsön, amit a gyermek tervezésekor már fel lehet venni, s a gyermek megszületésekor újabb kedvezmények lépnek életbe, illetve a CSOK, ami támogatott lakásvásárlási és felújítási célú kölcsön. Valamint diákhitelre is számos kedvezmény jár a gyermeket nevelők számára.
 - támogatott megtakarítások: a támogatott megtakarítások között a legismertebb a Babakötvény.
 - beruházási támogatások: ilyen pl. a nagycsaládosok autóvásárlási támogatása, a 2022 decemberig felhasználható otthonfelújítási támogatás, ami már egy gyermek esetén is igénybevehető volt.
 - egyéb támogatások: a legtöbbről a www.allamkincstar.gov.hu/csaladok-tamogatasa oldalon tájékozódhatunk. Ilyenek például a nagycsaládosok földgázkedvezménye, vagy a magán bölcsődébe járók bölcsődei támogatása, illetve számtalan egyéb támogatás.

A fenti felsorolás nem teljes körű, csak a legnépszerűbb elemeket tartalmazza. A világon az egyik legszerteágazóbb és legnagyobb mértékű támogatási rendszer hatályos ma Magyarországon, s korábban soha nem volt ekkora s ennyi féle támogatás.

A NŐK RÉSZVÉTELE A MUNKAERŐPIACON

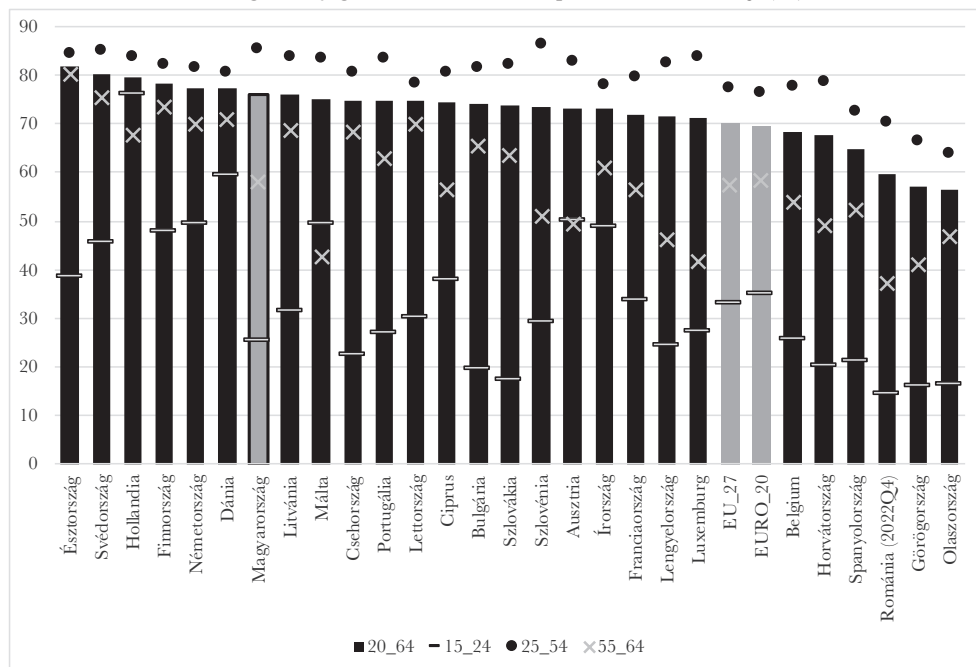
Vizsgálatunkkal arra a még mindig sokak által elfogadott tételre kívántunk ellenpéldákat hozni, miszerint a női foglalkoztatás és a termékenység között negatív korreláció van, azaz ahol sok nő dolgozik, ott alacsony a születések száma. Ezt korábbi írásainkban is említettük már (Szalai, 2014, 2015), most részleteiben bemutatjuk.

Multidimenziós vizsgálatot végeztünk, amelynek keretében a legfrissebb Eurostat adatok felhasználásával több, mint egy tucat dimenziót elemezve Európai Unió helyzetképet készítettünk a női foglalkoztatásról. Ezek után a családok életkörülményeinek elemzését végeztük el az AROPE indikátor segítségével. Majd a teljes termékenységi ráta és a hazai születésszámok alakulását vizsgáltuk meg. Ezen empirikus, leíró statisztikai elemzés során tett megállapításainkat foglaljuk össze az írás következő részében.

Foglalkoztatási ráta

Az Eurostat legfrissebb, 2023.06.15-i adatai szerint a 20-64 éves korú nők foglalkoztatási rátája Magyarországon 76% volt, ami a 7-8. legmagasabb az Európai Unió tagállamai között, csupán Észtországban, Svédországban, Hollandiában, Finnországban, Németországban és Dániában volt magasabb. Az Unió átlaga jóval alacsonyabb, mindössze 70,1%. Az eurozóna átlaga még az uniós átlagnál is rosszabb, mindössze 69,7%. Mind a volt keleti blokk, mind a V4, illetve a környező országok közül is Magyarországon volt 2023Q1 időszakban a legmagasabb a nők részvétele a munkaerőpiacon. 2010Q1 időszakban még az uniós átlagnál rosszabb, mindössze 59,1% volt a magyar női foglalkoztatási ráta, ami akkor a 20. helyezést jelentette a tagállamok között. A 16,9 százalékpontos javulásunk az EU-ban a második legnagyobb Málta után.

1. ábra: Szezonálisan korrigált női foglalkoztatási ráta korcsoportonként – 2023Q1 (%)

Forrás: Eurostat, a grafikon saját készítésű

Korcsoportonként

A munkaerőpiacon a legaktívabb korcsoport a 25-54 éveseké. E csoportban a nők szezonálisan kiigazított foglalkoztatási rátája 85%, ami Szlovénia után a második legjobb érték az Unióban, jóval az uniós átlagos 77,1% és az euroövezeti 76,3% felett van. 2010 Q1 óta a javulásuk Málta, Lengyelország és Írország után a negyedik legnagyobb, csaknem duplája az euroövezetinek. A munkaerőpiacon legaktívabb korcsoportban az euroövezeten kívüli országokban jóval magasabb a női foglalkoztatás, mint az euroövezetben.

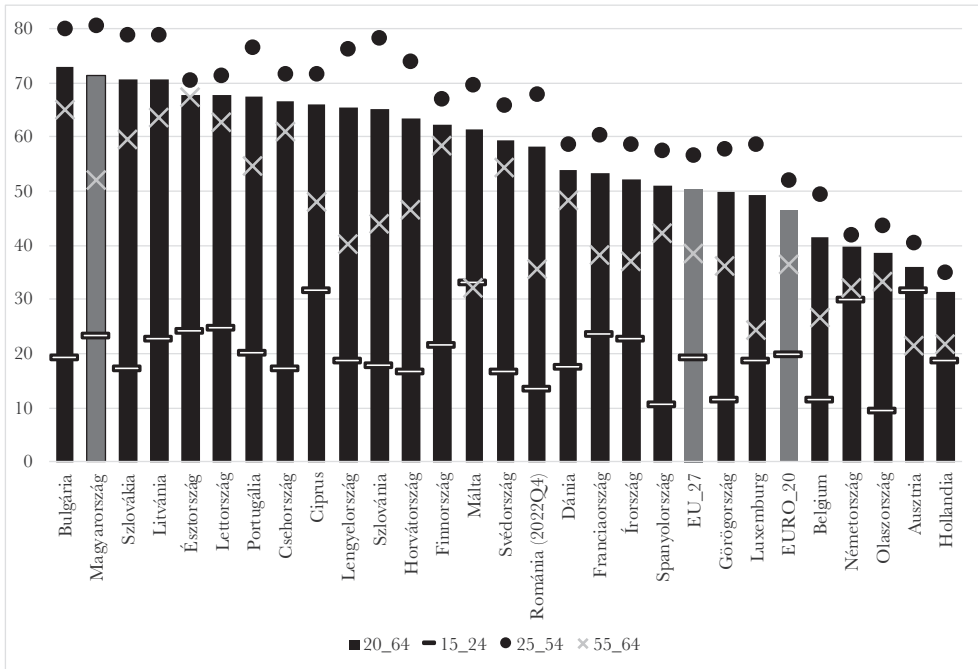
A 15-24 éves nők foglalkoztatási rátája 25,2%, ami a 7,3 százalékponttal magasabb, mint a 2010 Q1 érték. Bár az ötödik legnagyobb növekedést hajtottuk végre, az akkori 23. helyről a 18. helyre léptünk előre, még mindig rosszabbak a mutatóink az uniós átlagnál és az euroövezetnél.

Az 55-64 éves nők foglalkoztatási rátája 57,9%, ami 30 százalékponttal magasabb, azaz több, mint duplája a 2010 Q1 27,9%-os rátának. Szlovákia 33,2 és Csehország 33 százalékpontos javulása után a magyar növekedés volt az unióban a harmadik legnagyobb e korcsoportban. Az uniós átlagnál (57,3%) már jobbak lettünk, de még az euroövezet értéke (58,1%) alatt vagyunk.

Hányzik a részmunkaidős lehetőség

A fentiek szerint a 15-24 és az 55-64 évesek esetében az eurozóna adatai jobbak az eurozónán kívüli országoknál. Mindkét korcsoportban a lemaradásunk elsődleges oka, hogy a nálunk magasabb foglalkoztatású országokban nagyobb arányban dolgoznak a nők részmunkaidőben. Magyarországon kevés a részmunkaidős lehetőség. Nálunk a 20-64 éves foglalkoztatott nőknek mindössze 5,9%-a dolgozik részmunkaidőben, ez a negyedik legalacsonyabb érték a tagállamok között. Például Hollandiában 60,4%, Ausztriában 50,8%, Németországban 48,6%. Ezért aztán a teljes munkaidőben dolgozó nők aránya a 20-64 éves korcsoportban Bulgária után a második legjobb az egész unióban, 71,5%, több, mint másfélszerese az euroövezet átlagának.

2. ábra: Szezonálisan korrigált teljes munkaidős női foglalkoztatási arány – 2023Q1 (%)

Forrás: Eurostat, a grafikon saját készítésű

Hasonlók az arányok a legaktívabb korcsoportban is. A 25-54 évesek között nálunk 4,9%, Hollandiában 57,9%, Ausztriában 50,9%, Németországban 48,4% a részmunkaidőben dolgozó nők aránya a foglalkoztatottak között. A korcsoportjukban száz nőből 80,8 fő dolgozik nálunk teljes munkaidőben, amelynél magasabb arány nincs egyetlen tagállamban sem. A 15-24 éves foglalkoztatott nők között is csupán 7,8% részmunkaidős, tehát a korcsoportból 23,2% dolgozik teljes munkaidőben, ami így már a 8. legmagasabb arány, nagyobb az uniós és az euroövezeti értéknél.

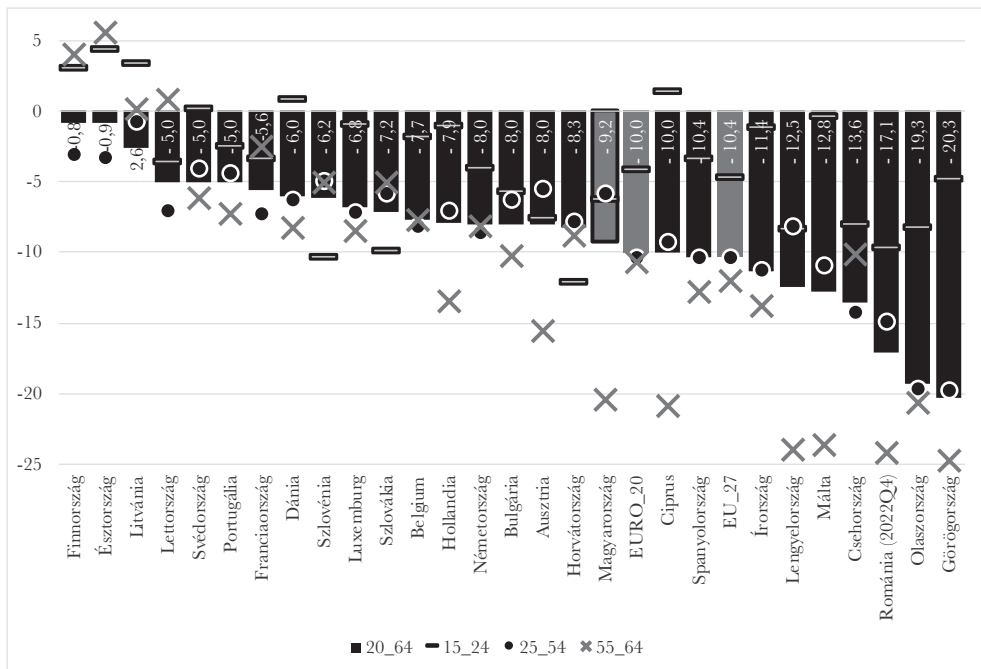
Megállapítható, hogy nálunk azok a fiatalok, akik még iskolába járnak, a tanulás mellett nem tudnak dolgozni is, mint ahogy ezt teszik más országokban. Ahol elterjedt a foglalkoztatotti státusz is jelentő duális képzés, ott magas a fiatalok rátája. Az 55-64 éves foglalkoztatott nők között

10,1% a részmunkaidős, a teljes korcsoportnak több, mint fele, 52,1% teljes munkaidőben dolgozik, míg az unió átlagban csak alig több, mint harmada. A magyar érték a 10. legjobb arány.

Nemek közti különbség a foglalkoztatásban

Hazánkban a két nem foglalkoztatási rátájának különbsége kisebb, mint az uniós átlag, s jobb, mint az euroövezeti átlag. A 20-64 éves korcsoportban a 18. a 25-64 éveseknél a 8., a 15-24 éves korúak esetében a 19. az 55-64 éveseknél pedig a 21. helyen áll a két nem eltérése. A nők elmaradása a férfiaktól a 15-24 és az 55-64 évesek között haladja csak meg az uniós átlagot. Ha több részmunkaidős, rugalmas lehetőséget tudnánk biztosítani e két korcsoportnak akkor a nemek közti különbség csökkenne, s jobbak lehetnének az átlagnál.

3. ábra: *Nemek közti különbség a szezonálisan korrigált foglalkoztatási arányban (%)*

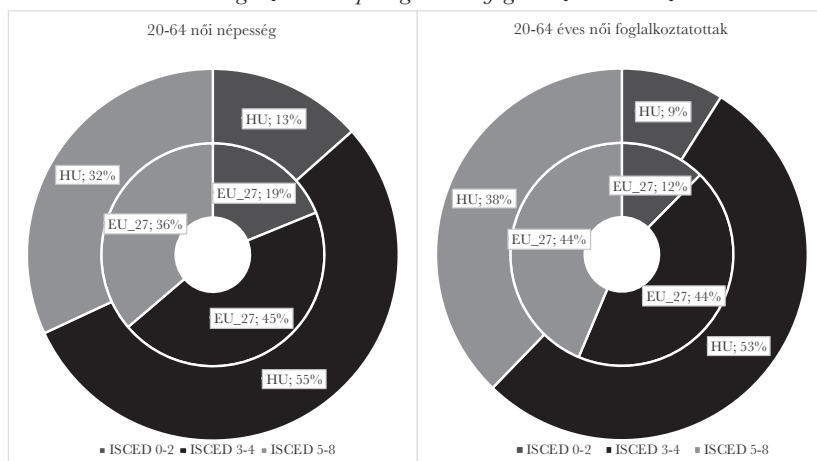

Forrás: Eurostat, a grafikon saját készítésű

Végzettség

Hazánkban a 20-64 éves az alapfokú és a felsőfokú végzettségűek kisebb arányban találhatók a népességben és a foglalkoztatottak között is, mint az Unió átlaga, s jóval nagyobb arányban vannak a középfokúak. Ha a tavalyi adataival korrigálják a LFS-t, akkor a felsőfokúak aránya emelkedni fog, mert a közelmúltbeli nyelvvizsga moratóriumában közel 170 ezer fő kapott diplomát, s ez akár 3 százalékponttal is növelheti a felsőfokú végzettségűek arányát a középfokúak ellenében.

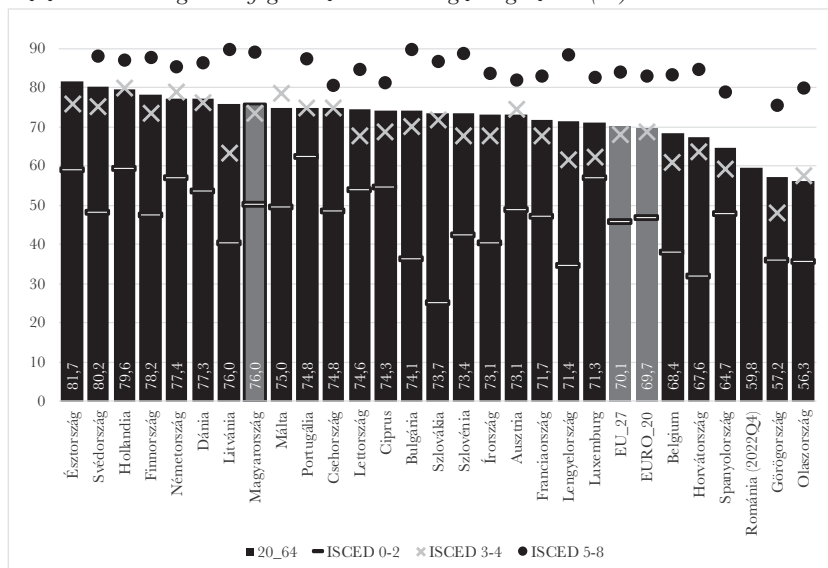
4–5. ábrák: A 20–64 éves nők megoszlása a népességben és a foglalkoztatottak között

Forrás: Eurostat, a grafikon saját készítésű

A felsőfokú végzettségű nők foglalkoztatási rátája hazánkban 89,3%, ami a 4. legjobb az Unióban, csupán Málta (90,7%), Észtország (90,4%), Litvánia (89,8%) és Bulgária (89,7%) van előttünk. Az EU átlaga 84%, az euroövezet pedig 82,9%. A középfokú nők foglalkoztatási rátája 73,7%, ami a 10. legjobb, s az unió 68,2%-os rátájánál jóval magasabb. Az alapkülsők foglalkoztatási rátája 50,2%, ami szintén jóval magasabb az uniós átlagnál (45,8%).

6. ábra: Szezonálisan korrigált női foglalkoztatási ráta végzettség szerint (%)

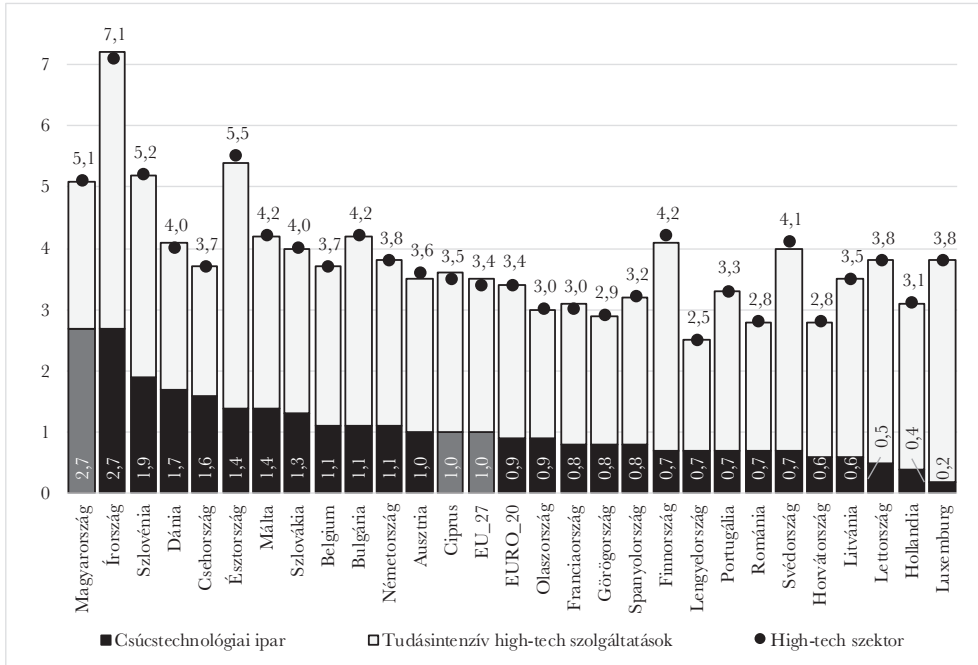

Forrás: Eurostat, a grafikon saját készítésű

High-tech szektor

A női foglalkoztatottak 2,7%-a dolgozik a csúcstechnológiai iparban, amely Írország adatával egyetemben a legmagasabb arány az egész Európai Unióban. A tudásintenzív szolgáltatások területén további 2,4% dolgozik, ami közel azonos az uniós átlaggal. A high-tech szférában összesen a nők 5,1%-a dolgozik, amely pedig az unió 4. legmagasabb értéke Írország, Észtország és Szlovénia után.

7. ábra: High-tech szférában dolgozó nők aránya a foglalkoztatottak között (%)

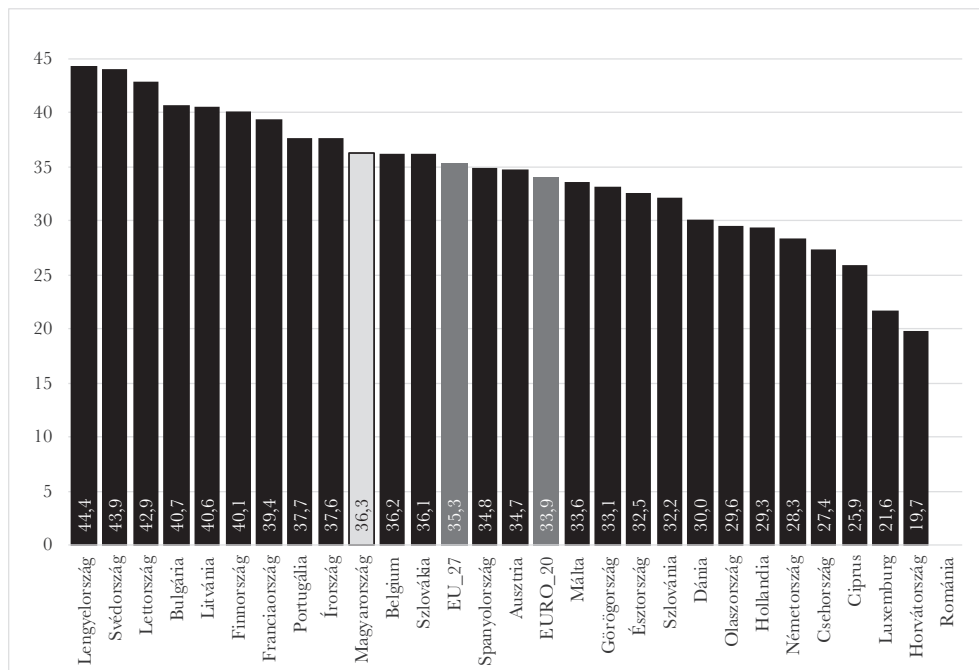

Forrás: Eurostat, a grafikon saját készítésű

Női vezetők

A legfrissebb adatok szerint a vezetők között a nők aránya 36,3%, ami jóval magasabb az uniós átlagnál és az euroövezeti átlagnál is. 2010 óta folyamatosan az uniós átlag felett, több évben az első három hely egyikén álltunk, 2015-ben a második legnagyobb volt a magyar arány.

8. ábra: Nők aránya a vezetők között (%)

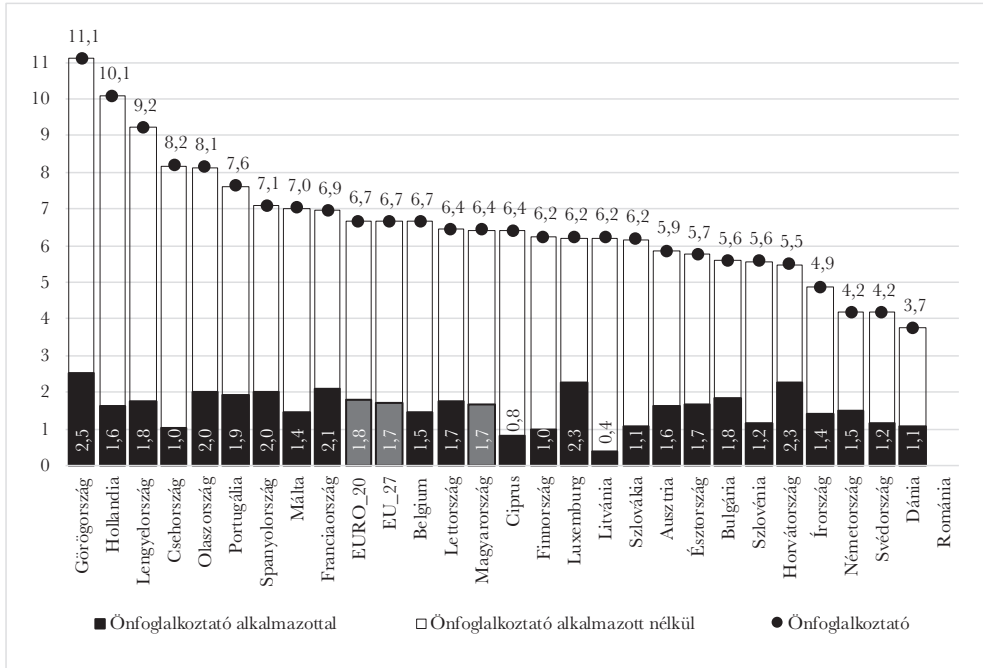

Forrás: Eurostat, a grafikon saját készítésű

Önfoglalkoztatók

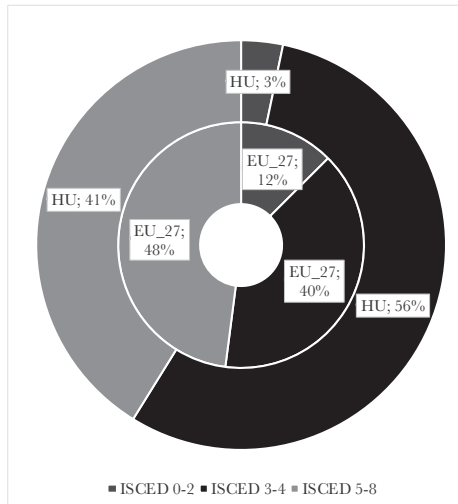
Hazánkban az alkalmazottal dolgozó női önfoglalkoztatók, tehát azok a vállalkozó nők, akik nem dolgoznak sehol máshol alkalmazottként, és a vállalkozásukban van alkalmazottjuk, a népességben az uniós átlaghoz közeli arányban voltak jelen, 1,7%-ban. Azok, akik alkalmazott nélkül dolgoztak, 4,7%-át adták a népességnek. Így együtt 6,4%-ban dolgoztak. Magyarországon a női önfoglalkoztatók 96,7%-ának van legalább középfokú végzettsége, ami az Európai unióban az egyik legkisebb arány.

9. ábra: Az önfoglalkoztató nők aránya a 20-64 éves népességben – 2023Q1 (%)

Forrás: Eurostat, a grafikon saját készítésű

10. ábra: A 20-64 éves önfoglalkoztató nők végzettség szerinti megoszlása – 2023Q1 (%)

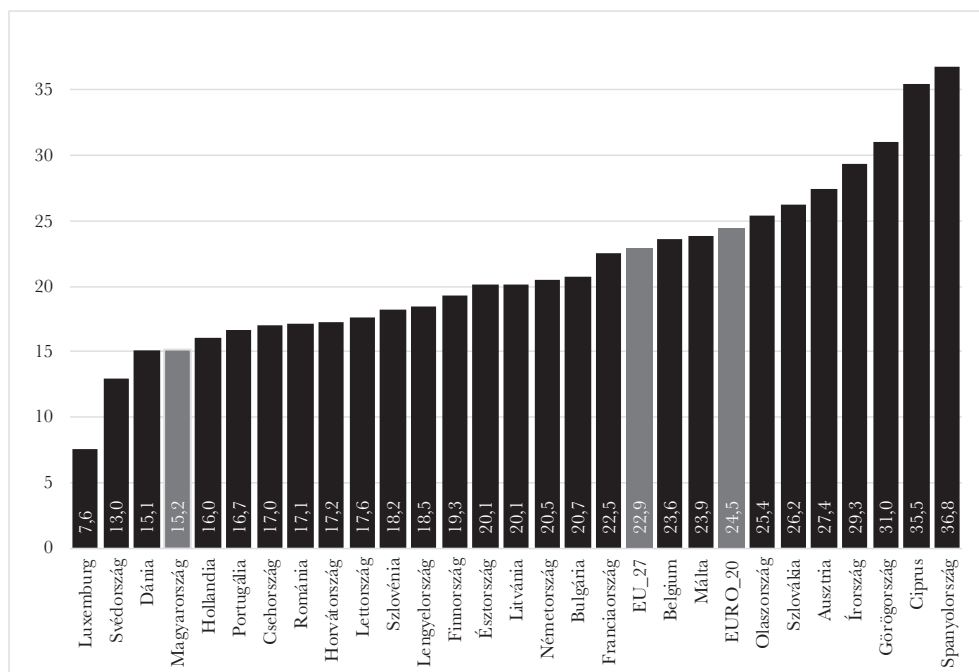

Forrás: Eurostat, a grafikon saját készítésű

Túlképzettek

A túlképzettnek tekintjük azt a felsőfokú végzettséggel rendelkező foglalkoztatottat (ISCED 5–8), aki alacsony vagy közepesen képzett munkakörben (ISCO főcsoportok 4-9) dolgozik. Magyarországon a 4. legalacsonyabb volt a nők esetében a túlképzettségi arány a múlt évben.

11. ábra: Női túlképzettségi arány – 2022 (%)

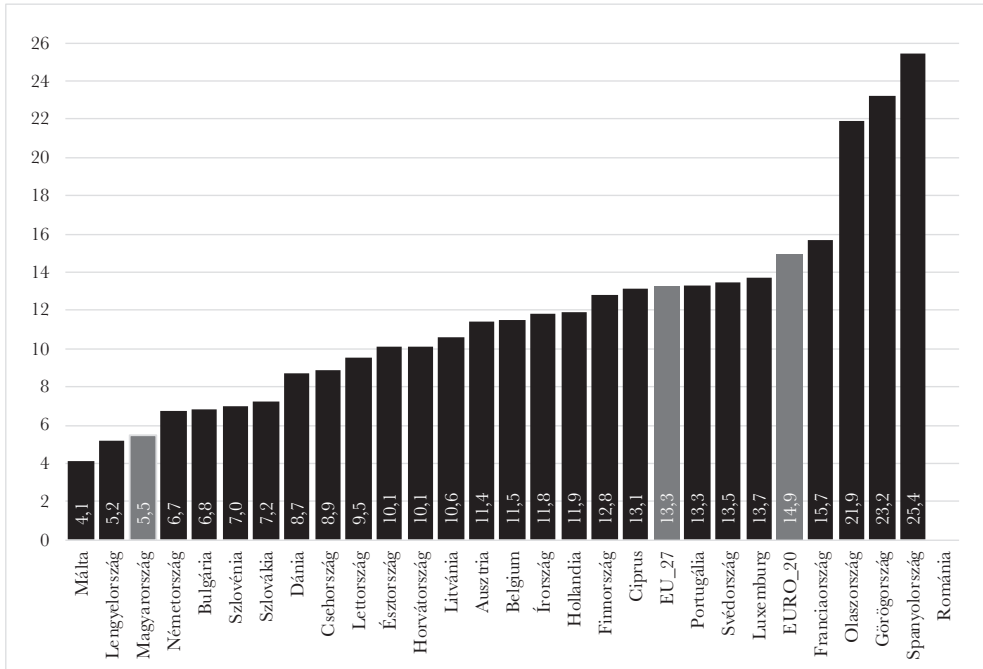

Forrás: Eurostat, a grafikon saját készítésű

Potenciális munkaerőpiaci tartalék

A legfrissebb adatok szerint mind a 20-64 éves a nők, mind a férfiak munkaerőpiaci tartaléka 5,5%, ami a nők esetében a 3. legalacsonyabb az EU-ban.

12. ábra: Potenciális munkaerő tartalék a 20-64 éves nők között – 2023Q1 (%)

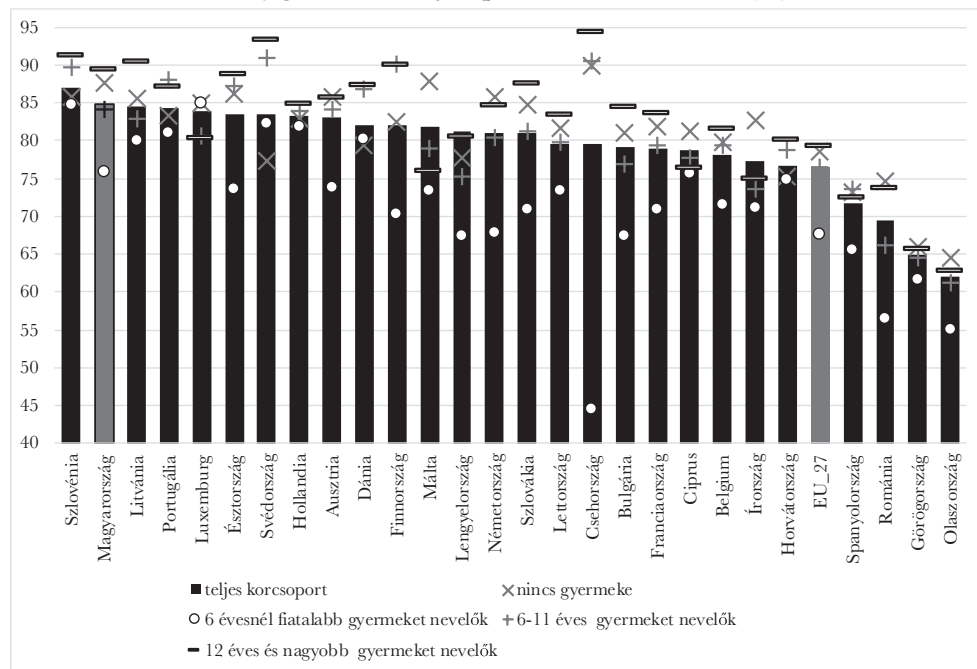

Forrás: Eurostat, a grafikon saját készítésű

A gyermeket nevelő nők foglalkoztatása

Számos elemzésben olvashatjuk, hogy a nők foglalkoztatásában komoly hátrányt jelent a gyermeknevelés, a férfiak esetében pedig magasabb arányban dolgoznak a gyermekek, mint a gyermektelenek. Legutóbb az Eurostat (2023) hírlevele írt erről nőnapon. Vizsgáljuk meg pontosabban, alaposabban ezt a kérdést.

13. ábra: A 25-54 éves nők foglalkoztatási rátája a gyermek kora szerint – 2022 (%)

Forrás: Eurostat, a grafikon saját készítésű

Hazánkban 2022-ben – hasonlóan a korábban bemutatott 2023Q1 időszakhoz – a 25–54 éves nők foglalkoztatási rátája a második legjobb, 84,9% volt Szlovénia után, ami 8,4 százalékponttal magasabb, mint az EU átlaga. A gyermektelenek a harmadikak a 87,7%-kal Csehország (90%) és Málta (87,9%) után. Az Eurostat az elemzéseiben a gyermeket nevelőket nem bontja tovább, ezért állítható, hogy a megállapításaik is elnagyoltak, nem elég precízek. A legtöbb országban (szám szerint 17-ben) azok a gyermekes nők, akiknek a legfiatalabb gyermeke már legalább 12 éves, nagyobb arányban foglalkoztatottak, mint a gyermektelenek. Így van ez hazánkban is, hisz nálunk a foglalkoztatási rátájuk 89,3%. Akiknek a legfiatalabb gyermeke 6-11 éves, azoknak a foglalkoztatási rátája nálunk 84,3%, a 8. legjobb. Azon anyáknak, akiknek a legfiatalabb gyermeke még 6 év alatti, a foglalkoztatási rátája tavaly nálunk 76% volt, szintén a 8. legnagyobb az unióban, 8,3 százalékponttal jobb, mint az EU átlaga. Ez a szegmens két ország kivételével mindenütt lemaradásban van a gyermektelenektől, de ezt semmiképpen nem szabad örökös hátrányként kezelni. Ahogy a gyermekek nőnek, úgy a gyermekes nőknek jobbak lesznek a foglalkoztathatósági mutatói, mint a gyermekteleneknek.

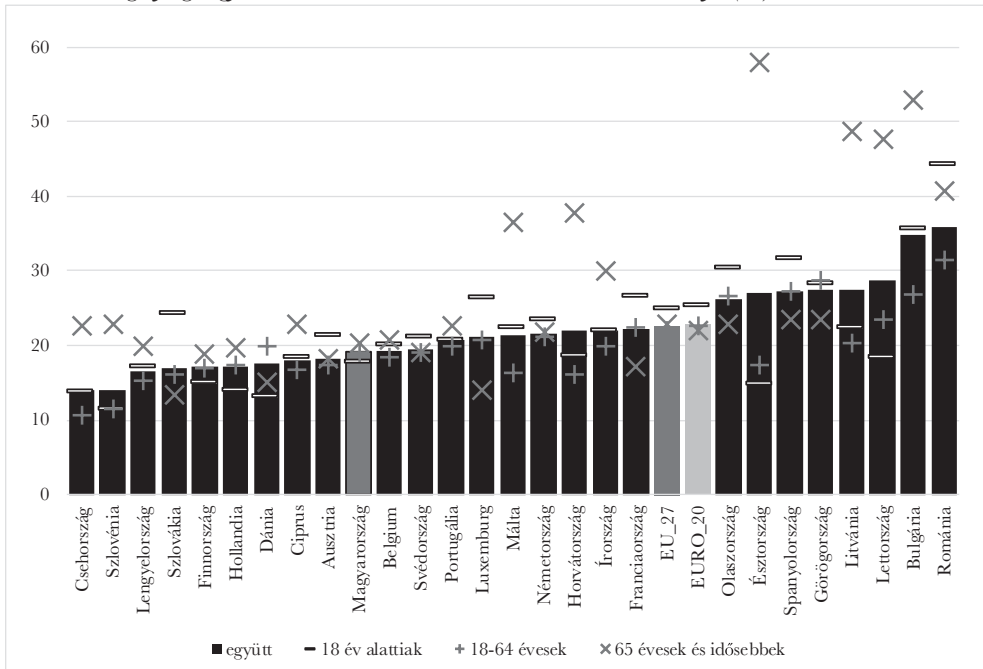
Mivel a kisgyermekes anyáknak évről évre emelkedik az iskolai végzettsége, egyre erősebb az igényük arra, hogy a hivatásuktól se szakadjanak el, s gyermeket is vállalhassanak.

ÉLETKÖRÜLMÉNYEK, SZEGÉNYSÉG VAGY TÁRSADALMI KIREKESZTŐDÉS
KOCKÁZATA

Szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatával élők

Magyarországon a nők körében jóval alacsonyabb a szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatával élők aránya, mint az EU átlaga. A legfrissebb adat szerint 19,2%, ami a 10. legalacsonyabb érték. A korcsoportok szerint is rendkívül kiegyenlített a helyzetük, nincs többletkockázata sem a fiataloknak, sem az időseknek. A 18 év alatti lányok a 8. legalacsonyabb, a 65 év feletti nők pedig a 10. legalacsonyabb arányban vannak kitéve e veszélynek. A kockázatos csoportba tartozók aránya pedig folyamatosan csökken.

14. ábra: Szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatával élő nők aránya (%)

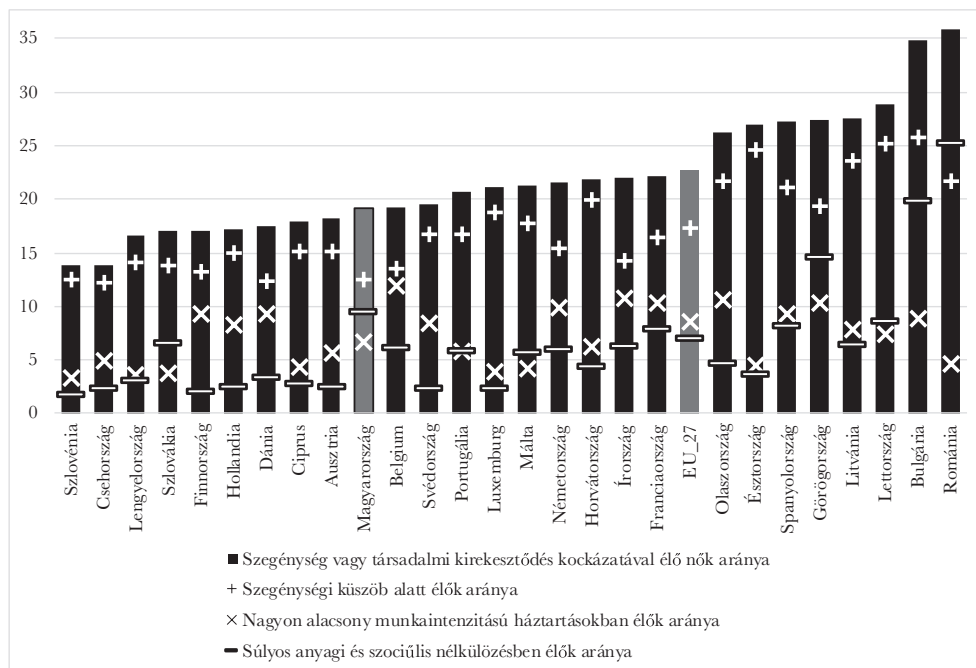
Forrás: Eurostat, a grafikon saját készítésű

Az AROPE indikátor 3 részterülete közül a jövedelmi szegénységben élők, azaz azok a nők, akik olyan háztartásban élnek, ahol az egy főre jutó jövedelem a szegénységi küszöb alatti, mindössze a teljes női népesség 12,6%-a, amivel a 3-4. helyen állunk az uniós tagállamok között, Csehországot (12,2%) és Dániát (12,4%) követve Szlovéniával holtversenyben.

A nagyon alacsony munkaintenzitású háztartásban a női népesség 6,7%-a él, ami a 13. legalacsonyabb érték az Unióban, jóval kisebb, mint az uniós átlag. Súlyos anyagi deprivációban él azonban a női népesség 9,5%-a, ami magasabb, mint az uniós átlag, csupán Gö-

rögország, Bulgária és Románia rosszabb nálunk. Az elmúlt évtizedbeli javulásunk hatalmas ugyan, de mivel nagy volt a leszakadásunk, ezért a javulás eredményeképpen is csak beértük a mezőnyt.

15. ábra: Szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatával élő nők aránya 2022 (%)

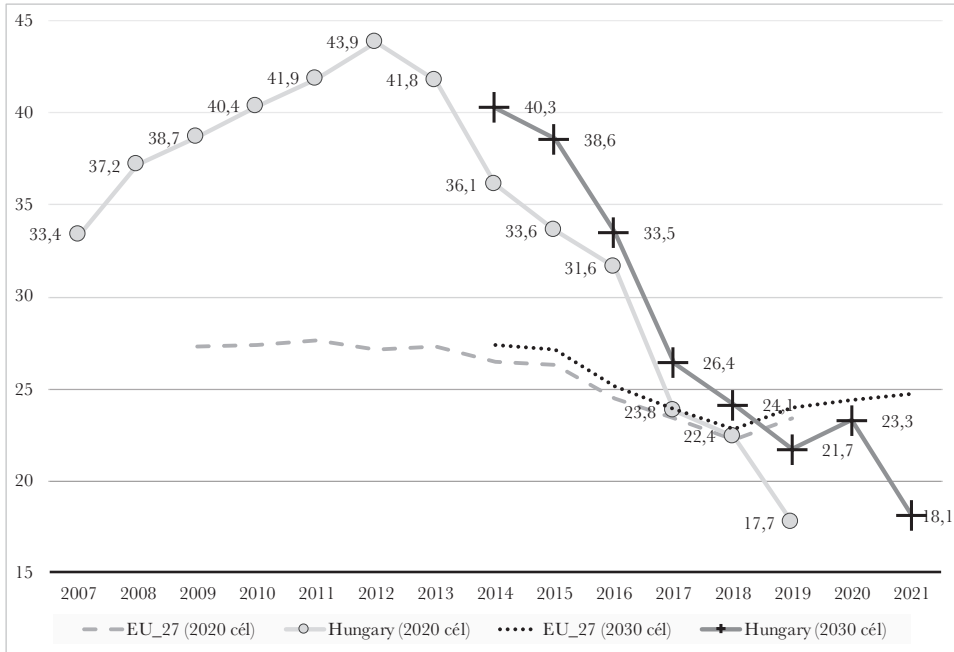

Forrás: Eurostat, a grafikon saját készítésű

A gyermekek és a gyermekek szegénysége

Az ENSZ és az Európai Unió számtalan elemzést ad ki a gyermekszegénységről az egyes országokra. Hazánkban 2006 után hatalmas növekedés indult el, 2010-re már a 18 évesnél fiatalabbak 40%-a volt érintett a szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatával, ami jóval nagyobb, mint az EU, átlagos 27% körüli értéke, s csupán Lettországban, Romániában és Bulgáriában volt magasabb az arány ebben az időben.

16. ábra: 18 év alattiak között a szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatával élők aránya az adott referenciaévben (%)

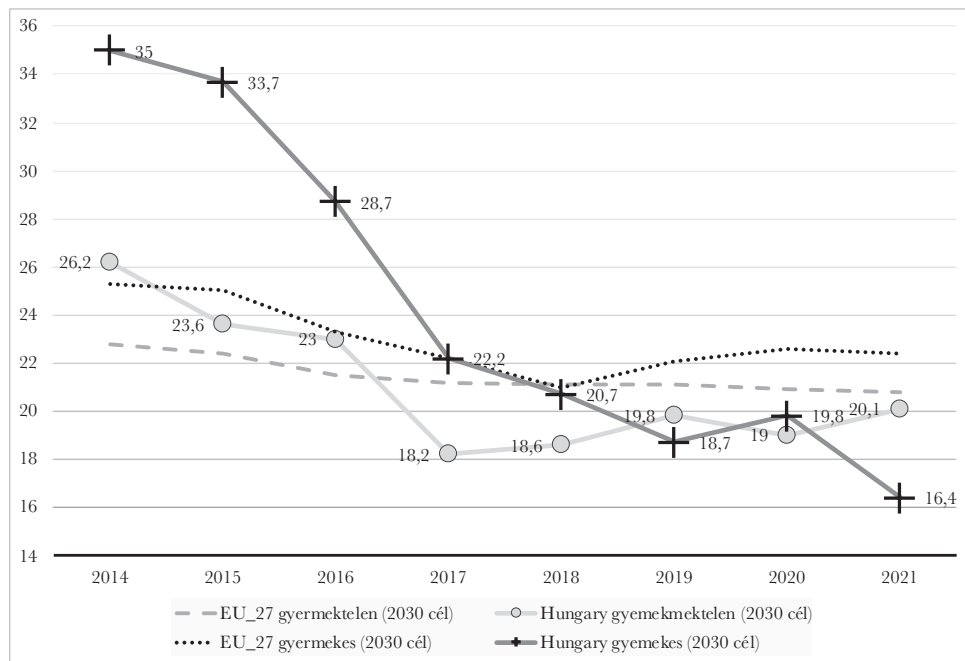

Forrás: Eurostat, a grafikon saját készítésű

Továbbá tény az is, hogy 2010-ben a gyermeket nevelő háztartásokban élőknel 8 százalékponttal nagyobb volt a szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatával élők aránya, mint a gyermekteleneknél. Egy évtizeddel ezelőtt nálunk okozta a gyermeknevelés a legnagyobb anyagi hátrányt az egész Európai Unióban.

A gyermek csak akkor élhet szegénységben, ha a vele egy háztartásban élők is mind, ezért egyértelmű, hogy ha a munka alapú megközelítéssel kívánjuk javítani a helyzetüket, akkor a háztartás minden munkaképes tagjának lehetőséget kell biztosítani, hogy foglalkoztatott legyen, s a munkajövedelme reálértékben is emelkedjen. Mivel hazánkban jóval többen dolgoznak, s az egy főre jutó nettó kereset reálértéke több mint 70%-kal emelkedett 2010–2022 között, ez azt eredményezte, hogy az EU átlaga alatti a szegénységgel vagy társadalmi kirekesztődés kockázatával élők aránya az egész társadalomban épp úgy, mint a gyermekeknél, illetve már a gyermekes háztartásokban élők aránya kisebb, mint a gyermekteleneknél.

17. ábra: Szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatával élő gyermekek és gyermektelenek aránya az adott referenciaévben (%)

Forrás: Eurostat, a grafikon saját készítésű

TERMÉKENYSÉG

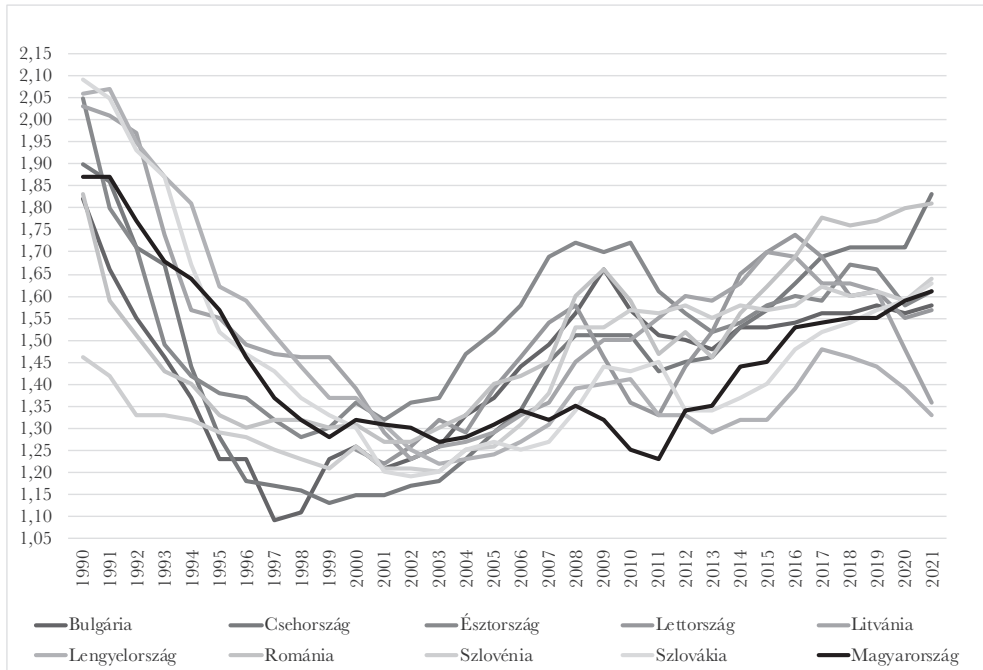
Ahogy a bevezetőben jeleztük, az elmúlt három évtizedben a Közép-európai országokban akkor csökkent a termékenység, amikor csökkent a nők foglalkoztatási rátája és nőtt a munkanélküliség; illetve akkor nő a termékenység, amikor több nőnek van munkája.

Az 1990 körüli rendszerváltások után ezekben az országokban a korábbi 2 körüli termékenységi ráta egy évtizeden belül meredeken lezuhant 1,3 alá. Ebben az időben mindenhol rengeteg munkahely megszűnt, csak Magyarországon közel másfélmillió. A keleti blokk országáiban a második világháború után megalakuló kommunista rendszerekben hivatalosan mindenkinek kötelező volt munkahellyel rendelkezni (többnyire alkalmazottként), ezért közel negyven éven át jogszerűen nem létezett munkanélküliség. 1990-es évek legelején nemcsak megjelent, de hatalmas méreteket öltött azoknak a száma, akik elvesztették a munkájukat. Ekkor jelentősen csökkentek a reálkeresetek, a szegénység a lakosság nagy arányát fenyegette.

A nők munkába állása a térségben az ötvenes években megtörtént, s nem részmunkaidőben, hanem teljes munkaidőben dolgoztak már anyáink, nagyanyáink idejében is. Májig e régióban a legalacsonyabb a részmunkaidős foglalkoztatás egész Európában. Általánossá vált a kétkeresős családmodell, mivel a családok megélhetését két keresetből lehetett csak biztosítani. Ezért jelentett hatalmas krízist a munkahelyek megszűnése, s a bizonytalan helyzetben egyre

kevesebben vállaltak gyermeket. Eleinte csak későbbre halasztották a gyermekvállalást, majd sokaknak le is kellett mondani róla, mert biológiai korlátokba ütköztek a késleltetés miatt.

18. ábra: Teljes termékenységi arány

Forrás: Eurostat, a grafikon saját készítésű

Az Európai Unió történetének eddigi legalacsonyabb termékenységi rátája 1,09 volt Bulgáriában 1997-ben. Korábban elképzelhetetlenül alacsony lett a térség további országaiban is, Csehországban 1999-ben 1,13, Szlovákiában 2002-ben 1,19, Szlovéniában 2003-ban 1,2, Lettorszában 2001-ben, Litvániában és Lengyelországban 2003-ban 1,22, Romániában 2002-ben 1,27 és Magyarországon 1999-ben 1,28. Ebben az időszakban a Dél-Európában Olaszországban, Görögországban és Spanyolországban is jelentősen csökkent a termékenység, ezért nem igazán vizsgálták a szakértők külön a Közép-európai térséget.

A rendszerváltó országokban az ezredfordulót, illetve az unióhoz történő csatlakozást követően javultak az életkörülmények és nőtt a foglalkoztatás – köztük a nőké is, ami együtt járt a termékenység növekedésével. Az egyedüli kivétel Magyarország volt, ahol az ezredforduló emelkedése nagyon rövid ideig tartott csupán, s 2002 után további romlás következett, ami 2011-re érte el a minimumát, 1,23-as termékenységi rátával.

Míg húsz évvel ezelőtt Közép-Európa államai az Európai Unió legalacsonyabb termékenységi országai voltak, addig az utóbbi években a legnagyobb javulás ebben a régióban történt. 2021-ben hat országban a rendszerváltás utáni időszak legmagasabb értékét érték el. Csehországban lett Európában a második legmagasabb a termékenység 1,83-as rátával, őt követte Ro-

mánia 1,81-gyel, de Szlovéniában 1,64, Szlovákiában 1,63, Magyarországon 1,61-re emelkedett a ráta. Ezekben az országokban csúcson van a női foglalkoztatás is a termékenység mellett, jóval alacsonyabb a szegénység által fenyegetettek aránya, folyamatosan nőnek a reálkeresetek.

Az Európai Unió más régióiban nincs ilyen mértékű termékenységjavulás. Például Máltán mindössze 1,13, Spanyolországban 1,19, Olaszországban 1,25 a termékenységi ráta. De az elmúlt évtizedben Finnországban, Dániában, Svédországban, Írországban, Hollandiában sőt még Franciaországban is komoly csökkenést tapasztalunk e rátában, pedig mindegyikben nőtt a nők foglalkoztatása. Náluk a szakirodalmak legtöbbszörében szereplő összefüggés tapasztalható, azaz akkor születik több gyermek, ha az anya nem dolgozik.

Így Európában paradox módon mindkét összefüggésre egyszerre vannak példák, azaz vannak olyan országok, ahol a nők foglalkoztatása gátja a termékenység növekedésének, másfelől pedig feltétele annak. Ezen összefüggés felismerése közelebb visz olyan megoldásokhoz, ami elő tudja segíteni a társadalmaink fenntarthatóságát.

Születésszámok Magyarországon

Az Eurostat és a KSH módszere eltérést mutat, amit az okoz, hogy a KSH minden Magyarország területén történt élveszületést számba vesz, az Eurostat pedig bárhol az EU területén született magyarokat. Mint látható, a Magyarországon született külföldiek száma általában kisebb, mint a külföldön született magyaroké.

A táblázatban kiemeltük a 2014 márciusi és a 2019 novemberi hónapot. A KSH adatai szerint ezekben a hónapokban indult meg a születésszámok növekedése. Az első épp 9 hónappal a GYED extra 2013 anyák napja utáni bejelentése után történt, a második pedig a családvédelmi akcióterv 2019. februári érvénytelenítését követően történt bejelentése után 9 hónappal. Mindkét intézkedéscsomag kitűnő példa a termékenység prociklikus tulajdonságára, azaz már az intézkedés hírére nőtt a termékenység.

1. táblázat: Születésszámok havonta az Eurostat és a KSH módszerével

Eurostat	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Január	7 645	7 827	8 050	8 025	8 089	8 148	7 782	8 255	7 475	6 740
Február	6 754	6 744	6 795	7 463	7 209	7 171	6 925	7 198	7 245	6 180
Március	7 123	7 389	7 406	7 833	7 810	7 488	7 317	7 221	7 935	7 080
Április	6 580	7 219	7 309	7 096	7 122	7 018	7 257	7 227	7 097	6 620
Május	7 152	7 428	7 435	7 193	7 925	7 431	7 483	7 444	7 248	7 700
Június	7 433	7 899	7 695	7 757	7 792	7 893	7 464	7 907	7 808	8 230
Július	8 383	8 757	8 300	8 546	8 515	8 626	8 771	8 800	8 391	8 390
Augusztus	7 919	8 144	7 948	8 646	8 537	8 293	8 277	8 270	8 431	8 190
Szeptember	8 149	8 403	8 423	8 730	8 395	8 239	8 291	8 623	8 686	7 810

2. táblázat: GYED igénybe vevők / (t-24) – (t-6) havi születésszám összesen:

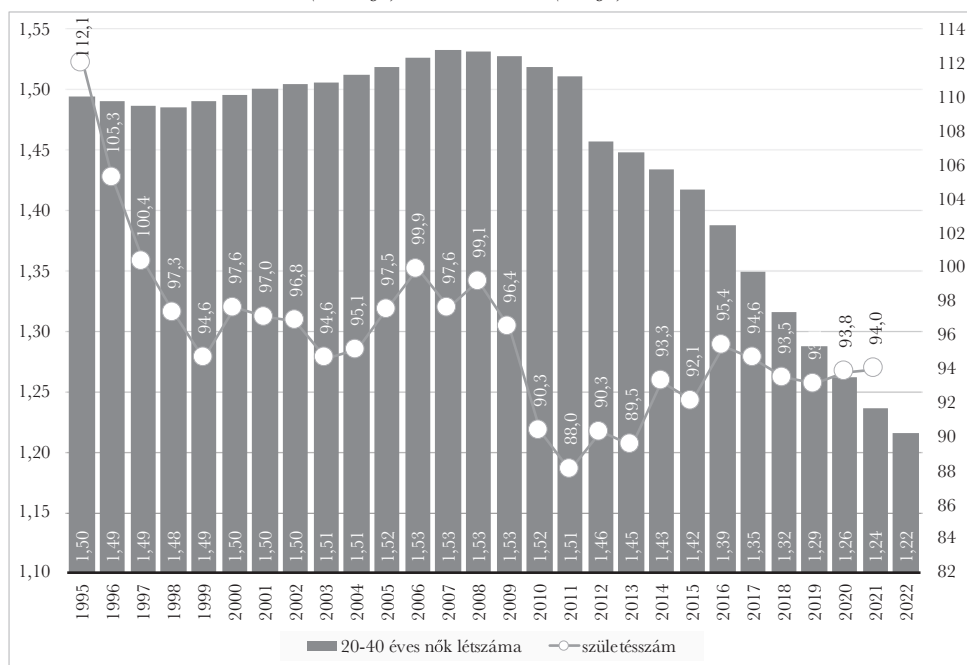
A: 2013 december GYED igénybe vevők száma	78.956	A: 2023. március GYED igénybe vevők száma	116.572
B: 2011 december – 2012 május havi születésszám összege	132.239	B: 2021 március – 2022 augusztus havi születésszám összege	136.964
A/B:	59,7%	A/B:	85,1%

AlapForrás KSH, saját gyűjtés és számítás

Tavaly már közel 39 ezer igénybe vevő a GYED mellett dolgozott is az év folyamán valamennyit. Köztük vannak olyanok, akik nem egész évben, de olyanok is, akik részmunkaidőben dolgoztak. Így is kimondhatjuk, hogy a GYED igénybe vevők több mint ötöde valamilyen mértékben legalisan foglalkoztatott is volt.

A családvdelmi akció intézkedéscsomag legnépszerűbb eleme a babavárási kölcsön és a CSOK kiterjesztése volt, ami szintén a munkaviszonnyal rendelkező, hitelképes szülők számára jelentett anyagi segítséget.

19. ábra: 20-40 éves nők száma (millió fő) és születésszám (ezer fő) hazánkban

Forrás: Eurostat, a grafikon saját készítésű

Az Eurostat szerint tavalyelőtt 94 003 gyermek született, ami közel kétszázzal több a 2020-as és kilencszázzal a 2019-es értékünkénél, azaz a járvány alatt is növekedett a termékenység

is és a születések száma is. 2011-ben pedig, azaz a legrosszabb évünkben 88 049 gyermek született. A közel hatezres növekedés elsősre úgy tűnik, mintha nem állna arányban a termékenységi ráta javulásával.

Mindez azért történt, mert míg 2011-ben több mint másfélmillió volt hazánkban a 20–40 éves – azaz a legaktívabb szülő korban levő – nők létszáma, addig ez mára már ötödével, 20%-kal, háromszázezer fővel kevesebb! Ha most is másfélmillió lenne a 20–40 éves korcsoportbeli nők létszáma, s a termékenységi ráta 1,61, akkor 117 ezernél is több gyermek születne évente.

Fontos tudni, hogy 2006-ban volt 30 éves a legnagyobb létszámú „évfolyam”, az 1976-ban születetté, s éppen ennyi napjainkban a szülőanyák átlagéletkora. Ha akartak volna tenni azért, hogy megszülethessenek a vágyott gyermekek hazánkban, akkor leghatékonyabb kormányintézkedések éppen 2005–2007 között lehettek volna. De ebben az időben nem történt semmi a családok támogatására.

A NŐI FOGLALKOZTATÁS, AZ ÉLETKÖRÜLMÉNYEK ÉS A TERMÉKENYSÉG LEGFONTOSABB MUTATÓINAK ÖSSZEFOGLALÁSA

Magyarországon a női foglalkoztatás mutatóinak minden dimenzióban jobbak lettünk az Európai Unió átlagánál, sőt bemutattunk hat olyan mutatót, amelynél a legfrissebb adatok szerint a legjobb négy tagállam egyike vagyunk. Az AROPE komplex mutatóját vizsgálva Magyarországon már a 10. legalacsonyabb a szegénység vagy társadalmi kirekesztődésnek kitettek aránya a különböző szegmensekben, s ez az arány mindegyik esetben alacsonyabb, mint az EU átlaga. Ezekkel párhuzamosan a teljes termékenységi rátánk is az átlagnál jobb, azaz a 11. az EU-ban.

3. táblázat: Az elemzett mutatók összefoglaló táblázata

ábra száma	a mutató megnevezése	EU_27	Magyarország	Helyezés a tagállamok sorrendjében
	A női foglalkoztatás legfontosabb mutatói			
1.	20-64 évesek szezonálisan korrigált női foglalkoztatási rátája - 2023Q1 (%)	70,1	76,0	7.
2.	20-64 évesek szezonálisan korrigált teljes munkaidős női foglalkoztatási aránya - 2023Q1 (%)	50,3	71,5	2.
3.	20-64 éves korcsoport nemek közötti különbség a szezonálisan korrigált foglalkoztatási rátában - nők-férfiak 2023Q1 (%)	-10,4	-9,2	18.
4.	20-64 éves nők megoszlása a népességben - alap, közép, felsőfok (%)	19%, 45%, 36%	13%, 55%, 32%	

ábra száma	a mutató megnevezése	EU_27	Magyarország	Helyezés a tagállamok sorrendjében
5.	20-64 éves nők megoszlása a foglalkoztatottak között - alap, közép, felsőfok (%)	12%, 44%, 44%	9%, 53%, 38%	
7.	High-tech szférában dolgozó nők aránya a foglalkoztatottak között - 2022 (%)	3,4	5,1	4.
7.	Csúcstechnológiai iparban dolgozó nők aránya a foglalkoztatottak között - 2022 (%)	1,0	2,7	1.
8.	A nők aránya a vezetők között - 2023Q1 (%)	35,3	36,3	10.
9.	Az önfoglalkoztató nők aránya a 20-64 éves népességben - 2023Q1 (%)	6,7	6,4	12.
10.	20-64 éves önfoglalkoztató nők megoszlása - alap, közép, felsőfok (%)	12%, 40%, 48%	3%, 56%, 41%	
11.	Női túlképzettségi arány - 2022 (%)	22,9	15,2	4.
12.	Potenciális munkaerőpiaci tartalék a 20-64 éves nők között - 2023Q1 (%)	13,3	5,5	3.
13.	A 25-54 éves nők foglalkoztatási rátája 2022 (%)	76,5	84,9	2.

A szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatával élők arányának legfontosabb mutatói

14.	Szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatával élő nők aránya 2022 (%)	22,7	19,2	10.
16.	18 év alattiak között a szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatával élők aránya 2022 (%)	24,7	18,1	10.
17.	Szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatával élő gyermektelenek-gyermekesek arányának különbsége 2022 (%)	-1,6	3,7	10.
	A legfontosabb termékenységi mutató			
18.	Teljes termékenységi arány 2021	1,53	1,61	11.

AlapForrás Eurostat, saját gyűjtés és számítás

ÖSSZEFOGLALÁS

Hazánkban a nők munkaerőpiaci helyzete 2010 óta Európa második legnagyobb javulását produkálta. A munkaerőpiaci helyzettel együtt javultak az életkörülményeik is, hasonló mértékben csökkent a szegénységben élők aránya. A Covid alatt az egyik leggyorsabban regenerálódó ország volt Magyarország.

Akkor születnek meg a vágyott és tervezett gyermekek, ha a családok életkörülményei javulnak, anyagi biztonságuk nő, s nem jelent anyagi hátrányt a gyermeknevelés. Ezek pedig csak akkor valósulhatnak meg a kétkeresős családmódelben élők esetében, ha a család női tagjai is megfelelő anyagi és szakmai előmenetelt tudnak megvalósítani. Magyarországon e tekintetben is sokkal jobb a helyzet, mint korábban, mutatja ezt az is, hogy az egyik legalacsonyabb a túlképzettségi arány, s legmagasabb a high-tech szférában dolgozó nők aránya, illetve a legalább középfokú végzettségűek magas aránya a társadalomban és a kimagaslóan jó foglalkoztatási rátája. Mindez azt eredményezi, hogy magas a női vezetők aránya, s magasabb a végzettsége az önfoglalkoztatóként dolgozó nőknek is.

A bemutatott tények azt bizonyítják, hogy a még mindig sokak által elfogadott tétel, miszerint a női foglalkoztatás és a termékenység között negatív korreláció van, azaz ahol sok nő dolgozik, ott alacsony a születések száma sem Magyarországon, sem a volt keleti blokkbeli országokban nem igaz. Nálunk női foglalkoztatás és a termékenység között már évtizedek óta nincs negatív korreláció, azaz nálunk, ha sok nő dolgozik akkor magas a termékenység.

Az e témában készült nemzetközi szakirodalmak vagy nem is vonták be a vizsgálataikba a térségünket, vagy akkora országcsoporttal dolgoztak, hogy nem tűnt ki a térségünk országainak eltérő karakterisztikája. Ahogy az elején jeleztük, jelen írásunkban a terjedelmi keretek miatt a kutatásunk empirikus, leíró statisztikai részének eredményeit mutattuk be. A további vizsgálatokról külön cikkben fogunk beszámolni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Adsera, Alicia (2011): “Where are the Babies? Labor Market Conditions and Fertility in Europe,” *European Journal of Population* 27, 1-32.
- Ahir, Hites – Bloom, Nicholas – Furceri, Davide (2020): 60 Years of Uncertainty. Finance and Development, March 2020, 57. (2018). World Uncertainty Index. Stanford, CA: Stanford University, Mimeo.
- Bettio, Francesca – Villa, Paola (1998): A Mediterranean perspective on the breakdown of the relationship between participation and fertility. *Cambridge Journal of Economics*, 22(2), 137-171
- Becker, Gary (1960): *An Economic Analysis of Fertility, in Demographic and Economic Change in Developed Countries*, Princeton, NJ: Princeton University Press. 209-240.
- Buckles, Kasey – Hungerman, Daniel – Lugauer, Steven (2021): Is Fertility a Leading Economic Indicator? *The Economic Journal*, 131 (634), 541–565.
- Buh, Brian (2023): Measuring the effect of employment uncertainty on fertility in low-fertility contexts: an overview of existing measures. *Genus* 79, 4
- Chabe-Ferret, Bastien – Gobbi, Paula Eugenia (2018): *Economic Uncertainty and Fertility Cycles: The Case of the Post-WWII Baby Boom*. Centre for Economic Policy Research (CEPR) Discussion Papers, No. DP13374. London: CEPR.
- Cain, Glen – Dooley, Martin (1976): Estimation of a model of labor supply, fertility and wages of married women. *Journal of Political Economy*, 84, S179-S201.
- Cigno, Alessandro (1991): *Economics of the family*, Oxford: Clarendon Press
- De la Croix, David – Pommeret, Aude. (2018): *Childbearing Postponement, its Option Value, and the Biological Clock*. Centre for Economic Policy Research (CEPR) Discussion Paper, No. DP12884. London: CEPR.
- Ellis, Frank (1993): Peasant economics: farm households in agrarian development (Vol. 23). *Cambridge University Press*.
- Eurostat (2023): *Gender employment gap larger for parents in 2021* <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/edn-20230302-2>

- Fleisher, Belton M – Rhodes, George F. Jr. (1976): Unemployment and the labor force participation of married men and women: A simultaneous model. *Review of Economics and Statistics*, 58, 398-406.
- Gozgor, Giray – Bilgin, Mehmet Huseyin – Rangazas, Peter (2021): *Economic Uncertainty and Fertility CESifo Working Paper*, No. 9025 https://www.cesifo.org/DocDL/cesifo1_wp9025.pdf
- Hanappi, Doris – Ryser, Valérie-Anne – Bernardi, Laura – Le Goff, Jean-Marie (2017): Changes in Employment Uncertainty and the Fertility Intention–Realization Link: An Analysis Based on the Swiss Household Panel. *Eur J Population* 33, 381–407 (2017).
- Herbst, Chris M. – Barnow, Burt S. (2008): Close to home: A Simultaneous equation model of the relationship between child care accessibility and female labor force participation. *Journal of Family and Economic Issues*, 29, 128-151.
- Hondroyannis, George (2010): Fertility Determinants and Economic Uncertainty: An Assessment Using European Panel Data. *Journal of Family and Economic Issues*, 31 (1), 33–50.
- Hotz, V. Joseph – Miller, Robert A. (1988): An empirical analysis of life cycle fertility and female labor supply. *Econometrica*, 56, 91-118.
- Huttunen, Kristiina – Kellokumpu, Jenni (2017): The Effect of Job Displacement on Couples' Fertility Decisions. *Journal of Labor Economics* 34(2, pt 1), 403-330.
- Kalwij, Adrian S. (2000): The effects of female employment status on the presence and number of children. *Journal of Population Economics*, 13, 221-239.
- Khattak, Sanam Wagma (2019): Fertility Determinants and Economic Uncertainty, FWU *Journal of Social Sciences*, Winter 2019, Vol.13, No.3, 46-56
- Mahdavi, Saeid (1990): A simultaneous-equations model of cross-national differentials in fertility labor force participation rates. *Journal of Economic Studies*, 17, 32-49.
- Moffitt, Robert (1984): Profiles of fertility, labour supply and wages of married women: A complete life-cycle model. *Review of Economic Studies*, 51, 263-278.
- Papapetrou, Evangelia (2004): Does female employment affect fertility? Evidence from the United Kingdom. *The Social Science Journal*, 41, 235 – 249
- Ranjan, Priya (1999): Fertility Behavior under Income Uncertainty. *European Journal of Population*, 15 (1), 25–43.
- Sommer Kamila (2016): Fertility Choice in a Life-cycle Model with Idiosyncratic Uninsurable Earnings Risk. *Journal of Monetary Economics*, 83, 27–38.
- Szalai Piroska (2014): Nők a nemzetgazdaságban. 22 éves csúcson a 15–64 éves nők foglalkoztatási rátája 2013-ban Magyarországon. *Polgári Szemle* 10. évfolyam 1-2. szám
- Szalai Piroska (2015): Család és munka: a női foglalkoztatás összehasonlító elemzése, *Polgári Szemle* 11. évfolyam 4-6. szám
- Szalai Piroska (2023): *The Central European Paradox, The European Conservative*, <https://europeanconservative.com/articles/analysis/the-central-european-paradox/>
- Wilde, Joshua – Chen, Wei – Lehmann, Sophie (2020): COVID-19 and the Future of U.S. Fertility: What Can We Learn from Google? *Covid Economics, Vetted and Real-Time Papers*, 54, 158–190.

JEGYZETEK

- ¹ A Nemzeti Köszolgálati Egyetem Gazdaság és Versenyképesség Kutatóintézete május 4-én tartott workshopról itt talál beszámolókat: <https://www.ludovika.hu/blogok/ludeconblog/2023/05/30/kevesbe-ismert-tenyek-az-anyakrol/> <https://www.uni-nke.hu/hirek/2023/05/05/siker-es-a-hazai-csaladbarat-foglalkoztataspolitika>